IX
Urmasii lui Neagoe, Mitropolitii si ctitoriile lor

Moartea lui Neagoe, in Septembre 1521, intrerupse pentru mai mult timp desvoltarea bisericeasca proprie, ca si cea artistica, literara si culturala din impuls si pe teren bisericesc. In haosul celor sese Domni – unul din ei a fost calugarul Dragomir, care nadajduia sa aiba norocul lui Vlad cel de la 1496 – nu mai era nicio putinta de lucru in asemenea domenii. Numai cand Radu de la Afumati ajunse stapanitor statornic al Terii-Romanesti, imprejurarile se schimbara in bine.

Radu-Voda cel Nou se insura in Maiu 1526 cu Ruxandra, fata lui Neagoe, si ajunse astfel represintantul pe Scaunul domnesc al curentului pe care asa de mult il intarise inaintasul sau. Radu nu facu nicio ctitorie noua, dar orandui sa se lucreze mai departe la lacasurile ramase neispravite prin moartea lui Neagoe. Clericii de la scoala acestuia si a lui Nifon, un Ioasaf sau Iosif, egumenul de Arges, un Varlaam, pe care Domnul scriitor il pomeneste, laudandu-l, in "Invataturile" sale, ii stateau la indemana in aceasta activitate a sa ocrotitoare pentru Biserica. Supt dansul se gaseste, in 1526, al doilea episcop de Buzau,- dupa icepatorul episcopiei, Serafim,- Paisie, in care vedem pe acelasi Paisie care la 1535 apare ca pastor oltean; randuiala lui Nifon statornicia prin urmare intaietatea Scaunului severinean, mai vechiu, asupra Scaunului, abia acum intemeiat, al Buzaului. Mitropolit era pe acel timp, dupa Macarie, Mitrofan, care scrie, in timpul Domniei lui Radu, dupa casatoria cu Ruxandra si intoarcerea in tara a Doamnei lui Neagoe, pentru niste scule lasate de acesta la Brasov. Il aflam si in 1533.

Odata cu Radu, Vladislav-Voda face, cea d'intaiu forma, biserica de langa Curtea Domneasca din Targoviste.

Radu de la Afumati insusi, care, ca pribeag, capatase de la regele Vladislav mosia Stremt langa Geoagiu-de-sus, in apropierea Albei-Iulii,- mai tarziu capata inca Vintul si Vurperul, - ar fi facut aici, se putea crede, manastirea sa, al carii egumen ar fi cel pe care, la 1557, regina Isabela il recunoaste ca Vladica. De fapt insa, mai sus de Geoagiu, spre munte, pe o inaltime la care se strabate numai cu greu, se vede o biserica in ruina, de mai multe ori reparata, careia I se zice Rametii. "rametii" nu inseamna insa altceva decat *ermiti,* pustnici. Astfel de calugari singurateci se aflau inca de pe vremea lui Matias Corvinul, in 1487, cum spune o inscriptie de-asupra usii. Pe acesti clerici romani, "de la Ramet la rapa, din sus de Joaj", ii va fi luat numai supt ocrotirea sa Radu-Voda, facand sa se recunoasca egumenului lor titlul episcopal. Inca la inceputul veacului al XVII-lea stateau acolo calugari: popa Sava si popa Moise, carora Guvernul li da manastirea.

In vara anului 1535 ajunse stapanitor al Terii-Romanesti ca nou Radu-Voda, egumenul din Arges, un fiu din flori al lui Radu-cal-Mare, Petru, calugarit supt numele de Paisie. In Domnia lui el a cautat sa fie cat se poate mai asemenea cu Neagoe, care, ce e drept, n'a prea fost pe urma un model pentru vre unul din urmasii acestui Radu Calugarul sau Radu Paisie. E aproape sigur ca sotia lui, Ruxandra, a fost vaduva lui Radu de la Afumati, si deci fata lui Neagoe.

Radu-Voda a mantuit, cum s'a spus, Mitropolia din Targoviste, facandu-i daruri de mosii; pisania veche, astazi pierduta, pomeneste si pe Mitropolitul Varlaam, care nu e decat prietenul ctitorului de la Arges. Si la Mislea, din 1537, a carii inscriptie nu stiu sa fi fost tiparita in original, se vad chipurile lui Radu, al Ruxandrei si al fiului lor Marcu, numit dupa vechiul erou din trecutul de lupte epice ale Sarbilor. In egumenia lui Ilarion-un alt Ilarion trebuie sa fie Mitropolitul, care e pomenit de un istoric bisericesc modern la 1524, sau aceasta data e gresita-, mesterii David si Radoslav zugravira un frumos rand de pomenire de jur imprejurul pridvorului de la paraclisul Coziei.

Zidirea e dupa stilul moldovenesc; pareti inalti, sprijiniti pe contraforturi, pridvor ca la Moldovita, avand si doua randuri de feresti, firide sus si jos. Dar se adauga si elemente noua la zidurile lucrate din caramizi cufundate in ciment, puse in lung si in lat, asa incat formeaza cadre rosii patrate, in mijlocul carora e prins cate un bolovan de rau. Ca nou element de impodobire se vad, supt streasina, caramizi asezate asa incat li iese la iveala numai varfurile, alcatuind un zigzag, care se intalneste, ca si privazurile de caramida cuprinzand pietre, si la cladirile bulgaresti si turcesti de peste Dunare, ca par a fi servit ca model. La 7051, deci 1542-3, s'a mantuit biserica, ispravnic fiind Stroe Spatarul. Tismana, inzestrata si de Craiovesti si de Neagoe, fu zidita din nou, tot moldoveneste, in vremea lui Radu Paisie, egumen fiind in aceasta resedinta de arhimandrit un Vasilie; de jur imprejurul usii o inscriptie sapata spune aceasta, adaugand si o rugaciune frumos stilisata, la capatul careia e data, de 14 Septembre 1541. Si manastirea Pumbluita din marginea Bucurestilor, reparata prin 1570 de Alexandru-Voda Mircea si de sotia lui, Ecaterina din Galata, are drept intaiu ctitor pe Petru-Voda.

Si boierii urmeaza acest exemplu al Domnului batran si al Domnului tanar. Astfel biserica Sf. Nicolae din Targoviste se datoreste lui Manea Vornicul-cel-Mare, care o zidi inca de pe vremea lui Radu de la Afumati, la 1527-8. La Stanesti in Valcea se pomenesc drept ctitori Mogos Banul si Logafatul Giura, de la inceputul veacului. La Mihaiestii Muscelului e necropola neamului lui Laudat Clucerul, ca si la Hartesti. Schitul Verbila, din partile Cricovului, iarasi o zidire dupa norme de arhitectura imprumutate de peste Milcov, e facut de boierii lui Radu Paisie, Dragomir Mare-Spatar, Toma Banul- taiat curand de Radu Paisie- si Caraciu, al doilea vistier, la 1530; un paraclis, zidit aici de "maistorul" Stepan, in aceiasi epoca, poarta numele lui Andronie egumenul si al lui Sava ieromonahul; si un Stanciul Mare-Vistier, care e ingropat inauntru, trebuie adaus la ctitori. Manastirea Margineni are un blid de argint de la Petru-Voda, care e tot Paisie, de la Marcu Voevod si de la Doamna Ruxandra; ca intemeiator se pomeneste in inscriptia noua de la cladire, si ea noua, "Marele Vornic Draghici Margineanul, din vestitul neam al Filipestillor", care, incepandu-si cariera supt Vlad Calugarul, era foarte batran, dar isi pastra locul ca "fost Vornic", in fruntea Sfatului Domnesc inca supt Radu Paisie. Un alt Draghici Vornicul e ingropat in manastirea Gaiseni, care pastreaza si mormantul fiului lui Draghici cel vechiu, Stroe, care a fost Mare-Ban, fugi in Ardeal supt Radu Paisie si, intorcandu-se de acolo pentru a rasturna pe Domn, fu batut si ucis la Fantana Tiganului in 1544. In apropiere, la Cascioare, e mormantul unui Radu, mort la 1545, dar si al Stolnicului Neagoe, pe a carui piatra se vede data de raposare 1504.

Dintre urmasii lui Radu de la Afumati, daca Moise-Voda, care se pare sa fi luat pe fata acestuia, Zamfira, cea zugravita in paraclisul Coziei, n'a zidit nimic, fiica lui moise, numita tot Zamfira, asezandu-se in Ardeal dupa taierea tatalui sau in lupta de la Viisoara,

din 1530, facu biserica din Dansus, cu pietre din ruinele Sarmisegetuzei. Tot ea a zidit din nou biserica Prislopului, a lui Nicodim, dandu-i acum infatisarea paraclisului de la Cozia: acolo I se vede si mormantul, cu inscriptie si latina. Iar urmasii lui Moise, Vlad Vintila, a intemeiat in scurta lui Domnie manastirea Buzoiana a Menedicului, care se zice azi “Vintila - Voda”. Se pomenesc daruri facute de dansul la Cutlumuz, unde se pastreaza o icoana represintandu-l cu sotia Rada si fiul Dragoe.

In sfarsit, supt Radu Paisie, un Dimitrie Liubavici Logafatul, nepot al vestitului tipograf Bojidar Vucovici din Venetia, aduse inapoi tiparul in Tara-Romaneasca, dand slovele lui in sama calugarului Moise. Un *Molitvenic* slavon, al doilea dupa acel din Cetinie, aparu in Ianuar 1545. Se lucra si dupa mazilirea Domnului ocrotitor, supt cruntul Mircea Ciobanul,- care era fiul lui Radu-cel-Mare, totusi,- de Dimitrie si doi dieci, Oprea si Petrea, la un *Apostol*, care, inceput la 18 August 1546, se mantui in Mart 1547, incheind si aceasta de-a doua era a tiparului muntenesc. Dimitrie pare a fi trecut apoi in Moldova intre 1547 si 1551, pentru un *Evangheliariu.*